

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

На правах рукопису
УДК 658.1:622.33 (47)

АСТАПОВА Ірина Анатоліївна

**ФОРМУВАННЯ
ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.06.01 - Економіка підприємства і
організація виробництва

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Донецьк - 2000

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому державному технічному університеті Міністерства освіти і науки України (м. Донецьк) на кафедрі зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент
Тітенко Сергій Михайлович,
Донецький державний технічний університет
Міністерства освіти і науки України (м. Донецьк),
доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Акмаєв Анатолій Ісайович,
Донбаський гірничо-металургійний інститут
Міністерства освіти і науки України (м. Алчевськ),
завідуючий кафедрою економіки і управління

кандидат економічних наук
Ященко Юрій Петрович,
заступник Міністра вугільної промисловості України
(м. Київ)

Провідна установа - Національна гірничо академія України
Міністерства освіти і науки України
(м. Дніпропетровськ), кафедра менеджменту

Захист відбудеться "14" квітня 2000 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 11.151.01 Інституту економіки промисловості НАН України за адресою:
83048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту економіки промисловості
НАН України за адресою: 83048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий "25" лютого 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої
Поклонський Ф.Ю.

вченої

ради

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Зовнішньоекономічні зв'язки сучасної держави є складовою частиною всесвітнього господарства, у зв'язку з цим зовнішньоекономічний сектор національних економік може розглядатися як своєрідний індикатор, що показує ступінь залучення країни у всесвітній поділ праці, а також відбиває рівень економічного розвитку, окремо узятото народногосподарського комплексу. Саме тому зовнішньоекономічним зв'язкам України належить велика роль у перетворенні нашої економіки, переході її до ринкових відносин, інтегруванні у світове господарство з метою ефективного використання переваг міжнародного поділу праці. Вони являють собою самостійний чинник економічного зростання, модернізації, інтенсифікації використання виробничого потенціалу і найважливішої складової поповнення державного бюджету.

В даний час, що характеризується бурхливим і навальним розвитком усієї системи світового господарства, особливе значення приділяється забезпеченню людства енергетичними ресурсами, вирішенню проблем світового енергетичного балансу. У сучасному світі рівень споживання і видобутку вугілля, нафти і природного газу є одним із найважливіших показників рівня розвитку економіки країни.

Високу значущість цієї проблеми відчула на собі економіка незалежної України, що дотепер остаточно не сформувала доктрини в галузі регулювання зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі експорту вугілля, що, у свою чергу, диктує необхідність пошуку нових підходів до зовнішньоекономічної політики як на державному, так і на галузевому рівні.

Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, ринку вугільної продукції, економічного характеру розвитку вугільної промисловості досліджено в наукових працях Абалкіна Л.І., Акмаєва А.І., Амоші О.І., Аптекаря С.С., Євдокимова Ф.І., Макогона Ю.В., Мамутова В.К., Решетняка О.О., Тітенка С.М., Чумаченка М.Г., Яценка Ю.П. і ін. Враховувалися також наукові розробки, виконані в центральних економічних органах, міністерствах і відомствах, науково-дослідних інститутах.

Водночас науковий аналіз наявних підходів в організації механізму експортної діяльності на вугільних підприємствах на сучасному етапі розвитку республіки показує, що багато питань з теорії, методологічного забезпечення і практики знаходяться ще в стадії розробки, є предметом творчих дискусій вчених і спеціалістів у цій галузі.

Таким чином, в умовах якісно нової ситуації розвитку господарського комплексу України посилюється актуальність розробки теоретичних і методичних питань формування нової експортної політики, центральною ланкою якої є удосконалювання економіко-організаційного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності вугільних підприємств.

Подальше вивчення проблем, які виникли, набуває особливого значення для економіки України і, отже, ця дисертаційна робота, у якій подано результати досліджень стану і перспектив розвитку світової і національної кон'юнктури ринку вугільної продукції, визначено основні напрямки державного регулювання експортної діяльності, виявлено й оцінено основні конкурентоспроможні підприємства вугільної промисловості і на їхній основі подано механізм створення і функціонування спеціалізованої асоціації, що створює умови підвищення ефективності експорту вугільної продукції, є дуже актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в Донецькому державному технічному університеті Міністерства освіти і науки України відповідно до договору на створення науково-технічної продукції від 01.03.1998 р., укладеного із державним підприємством "Укрвуглересурси" на тему "Аналіз перспективи розширення іноземних ринків збуту українського вугілля і розробка пропозицій по підвищенню ефективності їхнього експорту в умовах реструктуризації вуглевидобувних підприємств".

Предмет дослідження. Предметом дослідження є механізм зовнішньо-економічної діяльності підприємств вугільної промисловості, тобто система відносин, що складаються в сфері експорту вугільної продукції.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано ДП "Укрвуглересурси" і вугільні підприємства України, що експортують вугільну продукцію.

Мета дисертації і задачі. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних і практичних рекомендацій по удосконаленню механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств вугільної промисловості, створенню концепції експортної політики на державному і галузевому рівні, що забезпечує підвищення зацікавленості промислових підприємств усіх форм власності в розвитку експортних відносин як найважливішого сектору зовнішньоекономічної політики України.

Досягнення поставлених цілей зумовило доцільність вирішення таких теоретичних, методологічних і практичних задач:

- оцінити роль і місце вугілля у світовому енергосировинному балансі;
- розробити показники і дослідити кон'юнктуру світового ринку вугілля;
- оцінити стан і перспективи розвитку експорту вугільної продукції України;
- проаналізувати динаміку основних показників розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств вугільної промисловості (на прикладі державного підприємства "Укрвуглересурси");

- виявити відповідність нормативної і законодавчої бази, що регулює експорт вугільної продукції, досліджувати практику регулювання зовнішньоекономічних відносин вуглевидобувних підприємств України;

- визначити причини зниження обсягів експортних поставок вугільної продукції на зовнішній ринок;

- сформулювати концепцію експортної політики на державному та галузевому рівнях і на її основі розробити механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності вугільних підприємств;

3

- обґрунтувати доцільність створення галузевої Спілки експортерів вугільної продукції, визначити її цілі, функції та структуру;

- розробити оптимальні схеми зовнішньоекономічної діяльності.

Основна ідея полягає в створенні комплексу умов, що сприяють зовнішньоекономічній діяльності підприємств, в сфері експорту вугільної продукції,

які забезпечують баланс інтересів держави, регіонів і безпосередньо підприємств галузі.

Методологічна і теоретична основа дослідження. Дослідження ґрунтуються на фундаментальних роботах вітчизняних і іноземних вчених, присвячених теоретичним і методичним питанням зовнішньоекономічної діяльності, експортної політики. У роботі використано законодавчі і нормативні документи України.

Розробку наукових положень, методичних і практичних рекомендацій здійснено на підставі статистичних даних Міністерства статистики України, даних іноземних країн про кон'юнктуру вугільної продукції на світових ринках, звітів Світового банку, кон'юнктурних оглядах ринку вугілля, проведених Держзовнішінформом України, вивчення господарсько-комерційної діяльності підприємств вугільної промисловості, використання звітних матеріалів, показників роботи вугільної промисловості за 1991-1998 рр., наукової літератури вітчизняних і іноземних авторів за темою дисертації, а також матеріалів періодичної преси.

У ході дослідження використано методи моделювання, статистичного і логічного аналізу, економіко-математичного і факторного аналізу, узагальнення середніх величин, графічний метод.

Наукова новизна дослідження. Дана дисертація є науковою працею, присвяченою удосконаленню механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності вуглевидобувних підприємств України. Узагальнення сучасної літератури, кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду дозволило виробити наукові і практичні рекомендації по підвищенню ефективності експорту вугільної продукції відповідно до ринкових відносин, що формуються.

Науковою новизною характеризуються такі основні результати дослідження:

як основні чинники оцінки кон'юнктури світового ринку вугілля виділено чотири групи показників, що характеризують стан справ: в галузі міжнародної торгівлі (обсяги, структура, інвестиційна політика й ін.); попиту на вугілля (марочна структура і географія споживання і т.п.); ціноутворення (світові ціни, курси валют і т.д.); виробничо-технічної діяльності;

виявлено зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на зміну обсягів експорту українського вугілля, такі як: тенденції на ринках вугілля, можливості державної підтримки, споживчі властивості вугілля і т.д.;

обґрунтовано доцільність застосування статистичних і графічних методів опрацювання даних зовнішньоекономічної діяльності як багатомірної системи і на цій основі здійснений системний аналіз ефективності зовнішньо-

економічних зв'язків, що дозволив спрогнозувати реальні експортні можливості галузі на світовому ринку вугілля;

розроблено підходи до визначення конкурентних переваг вугільних підприємств і на їхній основі здійснено вибір основних конкурентоспроможних і експортоорієнтованих підприємств вугільної промисловості як бази для подальшого формування і розвитку експортного сектору на галузевому рівні;

сформульовано основні положення концепції і методичні принципи розвитку зовнішньоекономічної діяльності на вуглевидобувних підприємствах, удосконалено механізм регулювання їхньої зовнішньоекономічної діяльності;

обґрунтовано доцільність створення галузевої Співки експортерів вугільної продукції, визначено його задачі, функції, структуру діяльності;

запропоновано механізм взаємодії галузевої Спільки експортерів вугільної продукції і пов'язаних із ним суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, рекомендовано схеми реалізації експортної продукції;

розроблено економіко-математичну модель визначення конкуренто-спроможної ціни експортної вугільної продукції на базі зіставлення витрат виробництва і світових або технічно можливих цін, визначено групу специфічних ризиків, пов'язаних із міжнародною торгівлею вугіллям і обґрунтовано метод їхнього урахування в торгівлі.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні методичних підходів до удосконалення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності вугільних підприємств.

Практичне значення результатів дослідження. Запропоновані й обґрунтовані в дисертаційній роботі шляхи удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності, і зокрема його експортного сектору на вуглевидобувних підприємствах України, дозволять розширити їхню участь у міжнародній торгівлі і більш широко використовувати основні принципи міжнародної торгівлі і міжнародного поділу праці.

Висновки і пропозиції, отримані в результаті дослідження, спрямовано на підвищення ефективності експорту вугільної продукції в умовах реструктуризації вугільної промисловості, використано державним підприємством "Укрвуглересурси" при плануванні експортної діяльності на період до 2005 р., а також ураховано в розробленій Мінвуглепромом України Програмі розвитку експорту вугільної продукції з України на 1999-2000 рр.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися на: міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і притягнення іноземних інвестицій: регіональний аспект" (м. Слов'яногірськ Донецької області, 1998 р.);

міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейську Спільку: регіональні і соціально-економічні аспекти" (м. Ялта, Форос, 1998 р.);

5

міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і притягнення іноземних інвестицій: регіональний аспект" (м. Слав'яногірськ Донецької області, 1999 р.).

Публікації. Здобувачем опубліковано за темою дисертації 7 наукових праць загальним обсягом 3,3 друкованих аркушів, із котрих особисто автору належать 3,0 друкованих аркушів.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, додатка. Містить 198 сторінок, 8 таблиць, 35 рисунків. Список використаних літературних джерел включає 140 найменувань.

Основний зміст дисертації

Розділ 1. Основні аспекти зовнішньоекономічної діяльності України та її місце на світовому ринку вугілля. Характерною рисою сучасного розвитку міжнародного поділу праці (МПП) є відкрита економічна система, що являє собою зв'язок з усім світом, завдяки імпорту й експорту товарів і послуг, а також через світові фінансові ринки.

Економічне утримання МПП полягає в тому, що воно являє собою систему організації спільного виробництва, при якому підприємства різних країн спеціалізуються на виготовленні визначених товарів або послуг, а потім обмінюються ними.

Зовнішньоекономічні зв'язки визначаються як безпосереднє продовження і вищий ступінь міжнародного поділу праці, що мають кінцевою метою обмін результатами цієї праці на еквівалентній основі через сукупність цілеспрямованих форм і методів торгово-економічного і науково-технічного співробітництва з іноземними партнерами, а також як специфічна система валютно-фінансових, кредитних і митних інструментів і адекватна їй організаційна структура на всіх рівнях господарювання - від центру до низової виробничо - комерційної одиниці.

Виконаний аналіз відомих досліджень цієї галузі показав, що, крім раннього напрямку меркантилістів, усі основні концепції бачать причину торгівлі між народами в економічних перевагах і вигодах міжнародного поділу праці. Було обґрунтоване положення про абсолютні і відносні переваги країн, пов'язані із відмінністю витрат виробництва, витрат праці. Вчення про чинники виробництва дозволило визначити механізм формування вартості товарів, що забезпечує можливі переваги у міжнародному обміні.

До кінця ХХ сторіччя світова економіка практично сформувалася як сукупність національних господарств, що знаходяться в динаміці взаємозв'язків, які зростають і взаємовпливають. Міжнародний поділ праці має відверто суперечливий характер і атрибутивно пов'язаний з жорсткою конкуренцією, що супроводжує усю сучасну історію розвитку всесвітнього господарства. У останні півтора десятиліття спостерігається стабільне і постійне зростання світового зовнішньоторговельного обороту, яке перевищує темпи зростання ВВП, що свідчить про усе зростаюче залучення в систему

6

міжнародного поділу праці. Світовий товарообіг досяг у 1997 р. 10,8 трлн. дол. Експорт збільшився більш ніж удвічі, із 2 трлн. дол. у 1980 р. до 5,1 трлн. дол. у 1996 р. Дуже близька до цих показників і динаміка імпорту.

На розвинуті країни припадає порядку 70-76% усього товарообігу, на ті, що розвиваються - у межах 20-24% і колишні соціалістичні країни - 6-8%.

У структурі світової торгівлі зростає питома вага готових виробів, на які припадає більш 70% світової торгівлі. Частка, що залишилася, поділяється приблизно порівну між сільськогосподарським експортом і видобувними галузями. Варто зауважити, що в середині цього сторіччя на частку сировинних товарів припадало біля двох третин експорту і тільки одна третина - на готові вироби.

Частка експорту, експортна квота в загальному обсязі виробництва країни дає уявлення про ступінь залучення всіх її ресурсів у міжнародний поділ праці. Цілком очевидно, що чим вище ця квота, тим більше залучені ресурси країни в міжнародний поділ праці. На масштаб експортної квоти впливає як забезпеченість країни природними ресурсами, так і галузева структура національної економіки, при цьому діє закономірність, яка вказує, що чим більшу питому вагу в структурі економіки посідають енергетика, металургія й інші галузі важкої промисловості, тим менше її включення в систему міжнародного поділу праці. Експортна квота українських товарів за період, що аналізується, знизилася на 13,1%, причому в загальному експорті переважають неблагородні метали, включаючи чорні - 33,4%, а машинотехнічна продукція, устаткування займають лише 11%, тобто фактично має місце положення, характерне для зовнішньої торгівлі країн, що розвиваються.

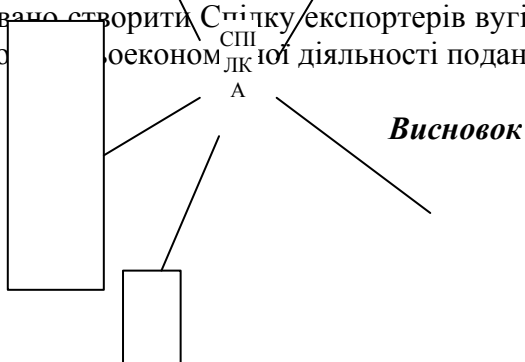
Міжнародний поділ праці реалізується не тільки шляхом обміну товарами і послугами, але і шляхом вивозу і ввозу капіталів. Міжнародне прямування капіталу - це один із чинників виробництва, заснований на його історично сформованому або придбаному зосередженні в різних країнах, економічна передумова більш ефективного виробництва окремих товарів і послуг, в одних країнах у порівнянні з іншими.

Ринкові реформи і структурні перетворення в Україні потребують значних капітальних вкладень. Потреба в них економіки України сьогодні складає понад 40 млрд.дол. Ситуація ускладнюється тим, що проблеми інвестування господарських комплексів необхідно вирішувати в умовах економічної кризи, коли "заморожування" засобів при реалізації конкретних проектів дуже негативно впливає на ефективність функціонування всієї економічної системи.

У контексті розробки довгострокової зовнішньоекономічної політики важливо оптимально збалансувати коротко-, середньо- і довгострокові інтереси держави, ув'язавши їх із динамікою економічних реформ і структурних перетворень у народногосподарському комплексі. Для України цей механізм умовно повинний складатися з трьох взаємопогоджених рівнів, на кожному з яких реалізуються їхні конкурентні переваги:

19

дослідження структури споживання вугілля в країнах-імпортерах із метою виявлення кінцевих споживачів вугілля;
надання потенційним європейським споживачам комерційних пропозицій і розширеної інформації про українських експортерів кам'яного вугілля.
Для підвищення ефективності експортної діяльності підприємств галузі запропоновано створити Спільну Асоціацію експортерів вугільної продукції. Нову схему взаємодії суб'єктів з економікою Спільної Асоціації діяльності подано на рис. 3.

У результаті виконаного дослідження систематизовані деякі теоретичні питання в галузі міжнародного поділу праці, охарактеризовано стан світового ринку вугільної продукції, виявлено об'єктивні і суб'єктивні причини зниження експорту, розглянуто вплив рішень, що приймаються, які регулюють експорт, на ефективність зовнішньоекономічної діяльності, вугільної продукції, обґрунтовано конкретні рекомендації по підвищенню ефективності експорту вугільної продукції.

Основні напрямки і практичні результати, отримані в дослідженні і винесені на захист, зводяться до такого:

1. Економіку України і її зовнішньоекономічну політику варто розглядати в контексті загального процесу формування всесвітнього господарства, що представляє сукупність національних економік. Саме таке уявлення дає оцінку ролі і місця країни в загальній системі міжнародного поділу праці, визначає хід подальшого економічного і політичного розвитку.

Виявлено такі особливості і результати зовнішньоекономічної діяльності України:

- а) незважаючи на те, що частка України у світовому внутрішньому продукті систематично знижується, рівень експортної орієнтації економіки залишається достатньо високим;
- б) структура експорту поки ще недосконала і характерна для країн, що розвиваються, тому що основний обсяг припадає на сировину, ненаукомісткі вироби кінцевого споживання;
- в) географічний розподіл зовнішньої торгівлі свідчить про розширення зв'язків із розвинутими країнами, що говорить про потенційні можливості підтримки стабільних обсягів і збільшення товарообігу.

2. Роль вугілля у світовому енергосировинному балансі за прогнозами МЕА до 2010 р. залишиться істотною і він залишить своє лідируюче положення, зберігши за собою більш 40% світового споживання енергоресурсів. Це підтверджується ще і тим, що на частку вугілля припадає понад 80% світових ресурсів копальневого палива.

3. Аналіз кон'юнктури світового ринку вугільної продукції свідчить про зростання конкуренції серед основних продуцентів вугілля при збільшенні обсягів видобутку, що спричиняє перевищення пропозиції над попитом.

7

стабілізація і нарощування виробництва у визначених напрямках у відповідності до стратегічних цілей, традиційними товарними зв'язками, зі зсувом акценту на готову продукцію;

реалізація деяких тимчасових переваг, що забезпечуються відносно невисокою вартістю робочої сили, наявністю розвинених виробничих фондів і технологічних знань, а також матеріальних ресурсів (ставка робиться на притягнення іноземного капіталу і підключення до глобальних технологічних зв'язків);

реалізація конкурентних переваг, втілених у високих технологіях - як існуючих, так і майбутніх.

Зазначені три рівні (моделі, стратегії) інтеграції у світовий економічний простір не можуть розглядатися ізольовано. Ефективне включення у світовий поділ праці передбачає прорив по трьох напрямках одночасно і комплексно.

Проблеми енергосировинних ресурсів світу, їхнього стану і поповнення (поновлення), рівень забезпеченості усе зростаючих потреб набувають особливої актуальності для сучасного періоду - періоду входження України у світову господарську систему як її повноправного члена.

Однією із найважливіших умов підвищення народногосподарської ефективності зовнішньої торгівлі вугіллям є знання процесів розвитку світового ринку вугілля і

правильне використання ринкової кон'юнктури, яка утворюється, що знаходить кінцеве вираження в збільшенні довгострокових договорів і підвищенні питомої ваги їхнього виконання.

У дисертації запропоновано чотири групи показників як основних чинників оцінки кон'юнктури світового ринку вугілля:

1) показники в галузі міжнародної торгівлі: обсяги міжнародної торгівлі, її структура і географічний розподіл; інвестиційна політика; основні продуценти вугілля, їхній вплив на міжнародний ринок; основні країни - експортери й імпортери; частка експорту у видобутку й імпорту в споживанні; стан і пер-спективи розвитку галузі в цілому і галузей, що є споживачами цього вугілля;

2) показники попиту: обсяг споживання, експорту й імпорту; структура споживання; марки вугілля, що складають основний обсяг попиту і їхні якісні характеристики; географія споживання;

3) показники в галузі цін: дані про стан і спрямування внутрішніх оптових і зовнішніх світових цін на вугілля; курси валют; показники рівня інфляції;

4) виробничо-технічні показники: промислові запаси; обсяги видобутку; продуктивність праці; рентабельність.

Порівнюючи стан вугільної промисловості України і з огляду на поточний хід її реструктуризації з положенням справ у країнах - конкурентах, варто підкреслити, що на сьогоднішньому етапі розвитку світового ринку українське вугілля по всіх чинниках значно поступається своїм потенційним конкурентам, але питання конкурентоспроможності українського вугілля необхідно розглядати в ракурсі еволюційного розвитку галузі в цілому, звертаючи увагу на такі детермінанти, як придбання Україною незалежності і, як наслідок цього, розвиток економіки і забезпечення енергетичної безпеки.

Розділ 2. Експортний потенціал вугільної промисловості України. До теперішнього часу у вугільній промисловості України накопичено великий виробничий потенціал. Це великомасштабна комплексна система, що включає об'єднання з видобутку і переробки вугілля в Донецькому, Львівському і Дніпровському вугільних басейнах, шахтного будівництва, заводи гірничого машинобудування, науково-дослідні організації й ін. Фонд підприємств республіки з видобутку вугілля представлено 231 вуглевидобувним підприємством. Їхня сумарна середньорічна виробнича потужність складає 115 млн. т вугілля при вартості основних промислово-виробничих фондів порядку 6 млрд. грн.

На сьогодні сукупні розвідані геологічні запаси вугілля в Україні досягають за різними оцінками від 52 до 57,7 млрд.т, у тому числі коксівного -19,1 млрд.т. Ще 40 млрд.т віднесено до категорії можливих. При сучасних темпах видобутку вони можуть бути вичерпані приблизно за 300 років. У той же час промислові запаси складають майже 7,2 млрд.т. Наявність такого значного природного потенціалу в принципі дозволяє підтримувати (нарощувати) видобуток вугілля в необхідних розмірах у тривалому перспективному періоді.

Водночас відсутність чітко встановлених правил роботи на внутрішньому ринку (в умовах дотування видобутку вугілля з боку держави), криза платежів, загальна для усієї економіки країни, бартеризація і тіньовий характер господарських зв'язків вуглевидобувних підприємств призводить до значних збитків шахт, особливо при матеріально-технічному забезпеченні, що провадиться за цінами на 25-30% вище відпускних цін виробника. У цих умовах (бартерна схема) вугілля реалізується фактично за цінами на 15-20% нижче конкурентних. Реалізацією вугільної продукції

сьогодні зайняті спеціалізовані збутові підприємства вугільних компаній, комерційні підприємства окремих шахт, державне підприємство “Укрвуглересурси”, ДАК “Вугілля України” і безліч великих і малих посередницьких фірм із різними формами власності. Коксівне вугілля практично цілком реалізується через комерційних посередників. У обсязі загальної реалізації енергетичного вугілля недержавні структури займають біля 30%. При цьому значна кількість дрібних недержавних фірм і державних підприємств, що одержали від шахт вугілля в рахунок поставлених матеріальних ресурсів або виконаних робіт (послуг), перепродують його більш великим фірмам, як правило, за зниженими цінами. У такий спосіб на внутрішньому ринку склалася ситуація, коли вуглевидобувні підприємства, не знайшовши платоспроможних покупців вугілля за ціною, рекомендованою Мінвуглепромом України, виводять частину вугілля у тіньову економіку (реальне одержання "живих" грошей). Діючи в рамках закону, підприємства найчастіше не знаходять ринків збуту своєї продукції й відвантажують вугілля з тривалою відстрочкою платежу. Важливо також підкреслити, що шахти, які одержують держпідтримку, реалізують вугілля за своїм розсудом, не враховуючи при цьому загальноекономічні інтереси держави.

17

обкладення мінімальними ставками ввізного мита і ПДВ матеріально-технічних ресурсів, які імпортуються, що не мають аналогів в Україні, для потреб вугільної галузі або повне їхнє вилучення;

проведення заліків по ПДВ і/або відстрочці його платежу при імпорті устаткування і комплектуючих для потреб вугільної галузі;

перегляд залізничних тарифів у бік їхнього зниження для українських експортерів за рахунок збільшення вартості транзитних перевезень по території України імпортованого з інших країн вугілля або внутрішніх перевезень.

2. Надання підприємствам Мінвуглепрому України (тепер Міністерству палива і енергетики України) пільгових кредитів із подальшим частковим погашенням заборгованості вугільною продукцією.

3. Організація фонду стимулювання розвитку виробництва.

4. Надання можливості участі України у інвестиційних проектах Європи з наступною можливістю впливу на структуру закупівель сировини для європейських ТЕС, цементної промисловості і т.д.

5. Надання пільгових кредитів і державних гарантій під інвестиційні проекти для вугільної промисловості при впровадженні прогресивних технологій по видобутку і збагаченню вугілля, для чого необхідно розробити механізм страхування і відповідальності при їхній реалізації.

6. Організація інвестиційних проектів, спрямованих на реконструкцію інфраструктури транспорту (портів, залізниць і т.д.) із метою забезпечення експорту великовантажними партіями.

7. Організація на базі значних портів площинок із пільговим тарифом збереження при готуванні сумішей із російського (і/або польського вугілля) і українського вугілля для відповідності європейським вимогам якості.

8. Скасування передоплати і введення 30 - денної відстрочки платежів за залізничні перевезення при експортних поставаннях підприємствами Мінвуглепрому України.

9. Організація на міжурядовому рівні централізованої координації заліків товарних потоків в умовах гострого дефіциту оборотних коштів у країнах-імпортерах українського вугілля.

10. Відкриття консигнаційних складів у найбільш перспективних для експорту кам'яного вугілля країнах.

11. Дозвіл бартерних операцій у розмірі встановлених іншою державою квот.

12. Проведення разом із Держзовнішінформ і за участю торгово-економічних місій (ТЕМ) в перспективних для України країнах-імпортерах кам'яного вугілля рекламних компаній, що включають:

- відкриття торгових представництв за рубежом;
- підготовку і проведення за участю ТПП країн-імпортерів бізнес-зустрічей для встановлення безпосередніх ділових контактів;
- публікацію інформації про вугільні підприємства України в рекламних виданнях іноземних країн;

16

Табл. 2. Основні напрямки регулювання експортної політики і рівні її ототожнення

	Держава	Галузь (Спілка експортерів)	Регіональні структури
1. Страхування експортних кредитів і цільове, пільгове кредитування експорту	+		+
2. Створення страхових і заставних фондів у межах бюджетів суб'єктів України	+		+
3. Формування розгалуженої системи збуту за рубежом	+	+	+
4. Юридичний захист вітчизняних виробників за рубежом	+	+	
5. Надання податкових пільг	+		+
6. Надання гарантій під виконання експортних контрактів	+		+
7. Аналіз і оцінка кон'юнктури зовнішнього ринку	+	+	+
8. Рекламно-маркетингова підтримка	+	+	+
9. Формування "непротекціоністської політики"	+		+
10. Формування діяльності організацій на підтримку експортерів	+		+
11. Координування тарифної політики	+	+	+
12. Створення резервного фонду компенсації збитку при експорті	+		
13. Розвиток інвестиційної політики	+	+	+
14. Контроль за імпортом	+		+

національної незалежності в секторах, які аналізуються як найважливіші з точки зору енергетичної, а отже, і національної безпеки.

Третій етап (1995 - 1996 рр.) - лібералізація експорту в рамках "спецекспорту". З його початком пов'язане скасування обмежень на експорт вугілля і продуктів його збагачення. Саме в цей період часу відбувається становлення і розвиток зовнішнього ринку вугільної продукції на умовах її реального попиту, вільної торгівлі і жорсткої конкуренції.

15

Табл. 1. Переваги і хиби
альтернативних варіантів регулювання
зовнішньоекономічної діяльності

Основні напрямки регулювання ЗЕД	Державне регулювання (переваги "+"), (хиби "-")	Без участі держави (переваги "+"), (хиби "-")
1. Впливи на умови попиту	Висновок міжнародних довгострокових договорів на постачання товару ("+")	("-")
2. Регулювання обсягів і груп товарів, що поставляються на експорт	Обмеження обсягів і груп експортованих товарів ("")	Регулювання обсягів і груп товарів по зовнішньоторговельних операціях на умовах попиту і пропозиції ("+")
3. Контроль за ціновою політикою	Державне регулювання і контроль за цінами товарів, що поставляються на експорт ("+", "-")	Регулювання цін в умовах конкурентних переваг і на основі попиту і пропозиції ("+")
4. Притягнення іноземного капіталу	("+")	("+")
5. Державні закупівлі	З одного боку, містять сильний елемент конкуренції, з іншого, - у великих обсягах, не дають розвитку конкуруючої місцевої промисловості ("+", "-")	
6. Створення організацій на підтримку експортерів	Створення міждержавних об'єднань, холдингових	("-")

	компаній (“+”)	
7. Ведення переговорів і висновок зовнішньоекономічних договорів	(“+”)	Відсутність досвіду зовнішньоекономічної діяльності в первинних виробничих структурах (“-“)
8. Розподіл прибутку	Централізоване (“-“)	При чинній системі оподаткування сприяє розвитку елементів тіньової економіки (“-“)
9. Кадрова політика	Можливість навчання за рубежом, одержання практичного досвіду в галузі ведення й удосконалення ЗЕД (“+”)	
10. Створення інформаційно-аналітичної інфраструктури	(“+”)	(“+”)

Результати розрахунків, виконаних по 33 шахтах, показали, що за рахунок збільшення видобутку у цілому по поданій групі шахт на 38% і зниження собівартості на 17% вугільна продукція набуде можливості бути конкурентоспроможною на світовому ринку.

Згодом досягнути конкурентну перевагу необхідно посилювати, додаючи до неї інші за ланцюжком цінностей, при цьому компенсуючи невіграшні чинники й одночасно посилюючи і розвиваючи державний і галузевий рівень підтримки національних експортерів.

Розділ 3. Система заходів з підвищення ефективності експорту вугільної продукції. У процесі досліджень встановлено основні переваги і хиби державного регулювання зовнішньої політики (табл.1). Їхній аналіз показав, що, з одного боку, повна монополія регулювання зовнішньої політики з боку держави веде до зниження конкурентоспроможності підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринку і скороченню обсягів зовнішньої торгівлі, з іншого боку, що на даному етапі становлення ринкових відносин українські вугільні підприємства не спроможні самостійно й ефективно конкурувати на зовнішньому ринку. Тобто необхідна науково обґрунтована, цільова і скоординована політика регулювання зовнішньоекономічної діяльності між державою і суб'єктами цієї діяльності.

Розв'язати назрілі проблеми зовнішньоекономічної діяльності в Україні і закласти основи для подальшого розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у довгостроковій перспективі можливо лише на основі відповідної загальнодержавної стратегії, у рамках якої могли б з'єднатися галузеві пріоритети конкретних експортерів і завдання державного зовнішньоторговельного регулювання. І основними гарантами на даному етапі, в умовах економічної кризи, у її створенні повинні виступити уряд і регіони,

маючи на увазі, що державна і регіональна підтримка експортерів може бути здійснена за п'ятьома основними напрямками:

перше - фінансове сприяння з фондів бюджету;

друге - заходи податкового регулювання;

третє - механізм митно-тарифного стимулювання;

четверте - спеціальні заходи на підтримку експортерів;

п'яте - заходи загальноекономічного характеру, що мають найбільше значення для експорту. Реальними важелями тут можуть служити заходи, перелічені в табл.2.

На підставі виконаних у дисертаційній роботі досліджень основними державними пріоритетними напрямками стимулювання експорту у вугільній галузі повинні стати:

1. Введення податкових пільг для українських експортерів кам'яного вугілля:

обкладення мінімальними ставками ПДВ під час залізничних перевезень експортних партій вугілля при виконанні поставок на умовах FOB, FCA (франко-перевізник), CPT (доставку оплачено до ...) порти України або повне його вилучення;

11

Четвертий етап (кінець 1996 р. дотепер) - ліквідація інституту "спекекспорту" і надання можливості усім суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, права на здійснення експорту товарів.

Протягом усього аналізованого періоду йшло формування спеціалізованих організацій: Міждержавного Євразійського об'єднання вугілля і сталі, Ради українських виробників і експортерів кам'яного вугілля, інформаційно-аналітичної компанії "Держзовнішінформ". У нинішній момент функціонує Державна акціонерна компанія (ДАК) "Вугілля України", а також значно більш дрібні структури у виді внутрішньовідомчих відділів маркетингу і зовнішньоекономічних зв'язків із практично однорідними функціями, але на різному виконавчому рівні. Проте практика не підтвердила ефективності їхньої роботи. Достатньо відзначити, що результатом роботи цих організацій із року в рік стає зменшення обсягів вугілля, що експортується, (незважаючи на збільшення видобутку на 1,1 відсотка, обсяги експорту скоротилися на 22,2 відсотка у порівнянні з 1997 р.). Даний етап характеризується хаотичними і короткостроковими договорами, втратою постійних іноземних партнерів і прямих поставок між продавцем і покупцем, наповненням вугільного ринку численними посередниками, науково не обгрунтованою ціновою політикою і т.д.

Проведений аналіз тенденцій розвитку правової бази і у цілому стану зовнішнього ринку вугільної продукції показує, що в умовах жорсткої конкуренції, протекціонізму і глобалізації на світовому ринку кам'яного вугілля назріла необхідність переведення експортного сегменту вугільної галузі на якісно новий рівень розвитку, враховуючи слабкий платоспроможний попит на внутрішньому ринку України і можливість одержання єдино надійних надходжень коштів у вугільну галузь за рахунок нарощування обсягів експорту.

Для досягнення конкурентної переваги варто підходити до ланцюжка цінності як до системи, а не як до набору компонентів. Конкурентна перевага усе більше визначається тим, наскільки підприємство може організувати усю цю систему, враховуючи при цьому зміни урядового регулювання в даній галузі, що, у свою чергу, може дати новий стимул для новацій, що спричиняють за собою нову конкурентну перевагу.

Схема розробленої в дисертації методики визначення конкурентоспроможної ціни товару і відповідно до неї обсягу збільшення видобутку вугілля подана на рис. 2 із

такими умовними позначеннями: $\mathbf{Ч}^{пл}$, $\mathbf{Ч}^ф$ - відповідно планова і фактична чисельність промислово-виробничого персоналу, чол.; $\mathbf{В}_ф$ - фактичний видобуток, тис.т; $\mathbf{З}_{пл}$ - середня заробітна плата промислово-виробничого персоналу, грн.; $\mathbf{К}_\text{\$}$ - курс долара США; $\mathbf{К}$ - коефіцієнт коригування якості вугілля; $\mathbf{\Delta Ч}$ - зміна показника чисельності ПВП, чол.; $\mathbf{\Delta C}^3$ - зміна собівартості 1т вугілля за рахунок скорочення чисельності ПВП, грн./т; $\mathbf{C/V}_{ф.ш}^{якіс}$ - фактична по підприємству скоригована за якісними характеристиками собівартість 1т вугілля, грн./т.

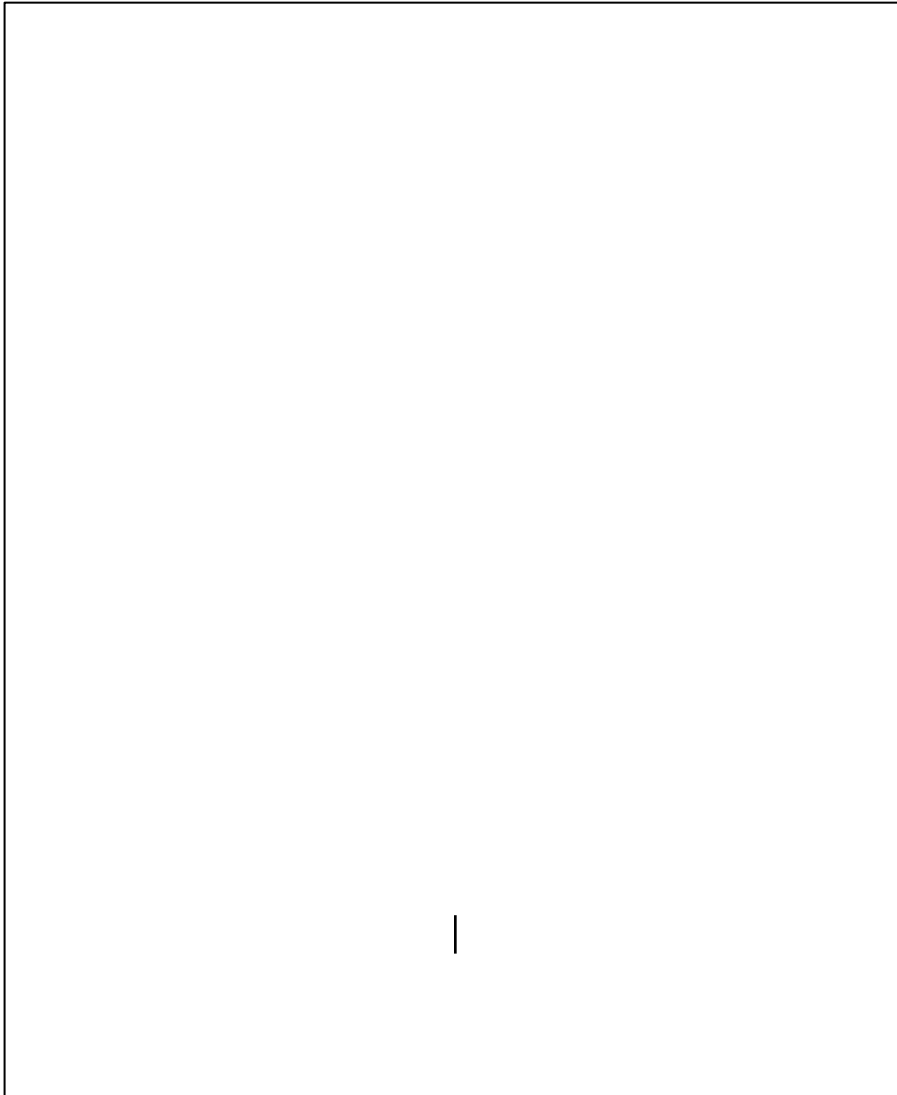

Рис. 2 Схеми визначення конкурентоспроможної ціни вугільної продукції

13

Рівень конкурентоспроможної ціни вугілля визначається виходячи з ціни 1 т на границі, відповідно до умов Інкотермс-90 на умовах FOB (франко-борт судна) із послідовним вирахуванням з цієї ціни експортних витрат (B^e), що включають: транспортні витрати, що складаються з залізничного тарифу на перевезення вугілля і вартості вантажно-розвантажувальних робіт (Tr); послуги порту, що складаються з вартості збереження вугілля в портах перевантаження, вартості вантажно-розвантажувальних і інших робіт ($Пп$); митний збір ($Мз$); податок на додану вартість ($ПДВ$). Спираючись на практичний досвід і методичні розрахунки, проведені спеціалістами даної галузі, щодо зіставлення вартості імпортного й українського вугілля, розмір загальних експортних витрат складає від 10 до 15 дол. США в залежності від географії розташування вугільного підприємства. На підставі цих перетворень нова собівартість 1 т вугільної продукції розраховується за такою формулою:

$$C/B_{\text{нов}}^{\text{якіс}} = C_{\text{FOB}} - B^e, \quad (1)$$

де C_{FOB} - конкурентна або контрактна ціна, дол. США;
 B^e - загальні експортні витрати, дол. США.

При зіставленні нової собівартості 1т вугілля з фактичною собівартістю по шахті і визначенню рівня її скорочення остання, у свою чергу, коректується на світові або технологічно прийнятні, конкурентоспроможні показники якості вугільної продукції за такою формулою:

$$C/B_{\text{ф.ш}}^{\text{якіс}} = C/B_{\text{ф.ш}} (1 + ((A_d^{\text{ф}} - A_d^{\text{с}})2,5/100 + (S^{\text{ф}} - S^{\text{с}})0,5/10 + (W^{\text{ф}} - W^{\text{с}})1,3/100)), \quad (2)$$

де $C/B_{\text{ф.ш}}$ - фактична собівартість 1т вугілля, грн./т;
 $A_d^{\text{с}}$, $A_d^{\text{ф}}$ - відповідно світові або технологічно прийнятні і фактичні характеристики якості вугілля за зольністю, %;
 $S^{\text{с}}$, $S^{\text{ф}}$ - відповідно світові або технологічно прийнятні і фактичні характеристики якості вугілля за сіркою, %;
 $W^{\text{с}}$, $W^{\text{ф}}$ - відповідно світові або технологічно прийнятні і фактичні характеристики якості вугілля за вологістю, %.

За зробленими розрахунками, для того щоб відновити конкурентоспроможність вугільної промисловості, необхідно зменшити середню вартість одиниці продукції приблизно на 17%. Співставивши два показники вартості одиниці продукції, визначаємо коефіцієнт збільшення видобутку вугілля ($K_{\text{збільш}}$), за рахунок якого ліквідується дана невідповідність:

$$K_{\text{збільш}} = УП / (УП - \Delta C), \quad (3)$$

де $УП$ - частка умовно-постійних витрат у собівартості, грн./т;

На цьому фоні відбувається зниження цін на зовнішньому ринку, стають жорсткішими характеристики якості вугільної продукції, розширення серед основних конкурентів можливостей експортувати вугілля великими партіями, за рахунок модернізації транспортної інфраструктури. У результаті аналізу виявлено зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на зміну обсягів експорту українського вугілля, такі як: тенденції на ринках збуту вугілля, можливості державної підтримки, споживацьки властивості вугілля і т.д.

4. Встановлено, що в розвитку законодавчої бази, яка регламентувала експорт вугільної продукції за період із 1990-х років до 1998 р., мали місце чотири етапи, пов'язані з жорстким державним регулюванням, введенням інституту "спецекспорту" і, нарешті, наданням свободи здійснення зовнішньоекономічних операцій.

5. Періоди, у яких здійснюються зовнішньоторговельні операції з вугільною продукцією, характеризуються такими чинниками:

скороченням обсягів експорту в 1997 р. в 9,1 рази у порівнянні з 1990 р.;

задоволенням попиту на українське вугілля (на базі діючих договорів) стосовно його пропозиції тільки на 10-15%;

стабільною тенденцією збільшення зовнішньоекономічних договорів за вільно конвертовану валюту;

різким збільшенням кількості фірм-посередників, що реалізують і купують вугілля як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках;

високою долею експорту енергетичного вугілля (практично 100%);

значною долею транспортних витрат в експортній ціні (від 30 до 50%);

найчастіше якісні характеристики експортованого вугілля не відповідають світовим критеріям.

6. Відповідно до теорії і практики конкурентних переваг розроблений підхід, що дозволяє визначити конкурентоспроможні вуглевидобувні підприємства на основі стратегії менших витрат і ефекті масштабу продажів.

7. У розрізі висунутих М.Портером детермінантів конкурентної переваги галузі виділено групу конкурентоспроможних підприємств вугільної промисловості на основі синтезу технічних і економічних чинників: марки вугілля, що добувається; запасів, виробничої потужності, термінів служби, рентабельності.

8. Розроблено комп'ютерну програму визначення конкурентоспроможної ціни вугільної продукції за умови збільшення рівня видобутку і скорочення чисельності працюючих.

9. У процесі дослідження вугільного ринку виявлено основні переваги і хиби сформованої практики державного регулювання зовнішньої торгівлі. Їхній аналіз показав, що крайностей у цьому питанні бути не може, переважне науково обгрунтоване й адекватне державне регулювання найважливіших аспектів, що торкаються міждержавних відносин і створення економічних умов підтримки національних експортерів.

Сформульовано основні положення концепції розвитку і стимулювання експорту вугільної продукції на державному рівні. Їхня сфера

стосується: пільгового оподаткування і кредитування; інвестиційних процесів; уведення пільг при транспортуванні продукції на експорт; інформаційного, рекламного забезпечення національних експортерів і т.д.

11. Проведено обґрунтування доцільності створення галузевої Спільки експортерів вугільної продукції, функціонуючого на принципах самофінансування у формі асоціації. Запропоновано механізм роботи і взаємовідносин з основними партнерами по зовнішньоекономічній діяльності, а також організаційна і фінансова структура функціонування асоціації.

12. Оцінено основну групу специфічних ризиків, спроможних виникнути при здійсненні асоціацією зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано розрахунок збільшення ємності ринку Болгарії за маркою вугілля Т, заснований на можливих варіантах зниження експортної ціни вугілля, з одного боку, за рахунок збільшення обсягів видобутку, з іншого боку, відстрочкою передоплати транспортних витрат. Ступінь ризику при цьому складе 10,7%, а економічний ефект - 26,5 млн. дол. США.

13. Результати виконаних досліджень використані при створенні науково-методичних і організаційних передумов розвитку ефективної експортної діяльності на конкурентоспроможних підприємствах вугільної галузі, які є складовою частиною програми розвитку галузі в період до 2005 р.

Список опублікованих автором робіт за темою дисертації

1. Титенко С.М., Астапова И.А. Формирование экспортного потенциала угледобывающих предприятий Донецкой области: Матеріали третьої міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти". - Ялта-Форос // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Спеціальний випуск № 6. - 1998. - С.137-138.

Особистий внесок автора: у розрізі висунутих М. Портером детермінантів конкурентних переваг виділено групу основних конкурентоспроможних вугільних підприємств України і розроблено методику, яка дозволила одержати цим підприємствам конкурентні переваги на основі стратегічних менших витрат.

2. Титенко С.М., Астапова И.А. Уголь: куда, кому, сколько? // Діловий вісник. - 1998. - № 8 (51). - С. 18-19.

Особистий внесок автора: на основі сукупності чинників і показників стану кон'юнктури ринку вугілля розроблено науково обґрунтований прогноз ринку вугільної продукції по сфері застосування, обсягу постачання і сорту вугільної продукції.

3. Титенко С.М., Астапова И.А. Состояние, тенденции и проблемы экспорта украинских углей // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: - Донецк: ДГУ. - 1998. - С.60-63.

10.

Особистий внесок автора: проведено глибоке дослідження кон'юнктури ринку вугільної продукції і виявлено реальні чинники його скорочення, визначено основні показники і чинники кон'юнктури ринку вугілля.

4. Астапова И.А. Анализ конъюнктуры мирового рынка угля // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: - Донецк: ДГУ. - 1999. - С.369-373.

5. Астапова И.А. Анализ нормативных законодательных актов, регламентирующих экспорт угольной продукции // Економіка промисловості. - 1999. - № 2(4). - С. 67-80.

6. Астапова И.А. Основные экономические аспекты деятельности Союза экспортеров, формируемых предприятиями угольной промышленности // Управление экономикой переходного периода. – 1999. - С. 306 – 319.

7. Астапова И.А. Основные подходы определения конкурентоспособности предприятий угольной промышленности на мировом рынке угля // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины. – 1999. - С. 264-273.

Анотація

Астапова І.А. Формування чинників ефективної реалізації експортного потенціалу вугледобувних підприємств України - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 - Економіка підприємства і організація виробництва. - Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2000.

Дисертацію присвячено проблемам підвищення ефективності реалізації експортного потенціалу вугледобувних підприємств України. Виявлено зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на зміну обсягів експорту українського вугілля. Як основні чинники оцінки кон'юнктури світового ринку вугілля виділено чотири групи показників. Обґрунтовано доцільність застосування статистичних і графічних методів обробки даних зовнішньоекономічної діяльності як багатомірної системи. Розроблено підходи до визначення конкурентних переваг вугільних підприємств. Сформульовано основні положення концепції і методичні принципи розвитку зовнішньоекономічної діяльності на вугледобувних підприємствах, удосконалено механізм регулювання їхньої зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтовано доцільність створення галузевої Співпраці експортерів вугільної продукції. Запропоновано механізм взаємодії галузевої Співпраці експортерів вугільної продукції і пов'язаних із ним суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Висновки і пропозиції, отримані в результаті дослідження, використано державним підприємством "Укрвуглересурси" при плануванні експортної діяльності на період до 2005 р., а також враховані в розробленій Мінвуглепромом України Програмі розвитку експорту вугільної продукції з України на 1999-2000 рр.

23

Ключові слова: експортний потенціал, зовнішньоекономічна діяльність, вугледобувні підприємства, удосконалення механізму, ефективна реалізація.

Summary

Astapova I.A. Developing of effective realization factors of Ukrainian mining enterprises export potential - Manuscript.

Dissertation for a candidate's degree of economic sciences on speciality 08.06.01 - Business economics and management of production. - The Institute of Industrial Economy of NAS of Ukraine, Donetsk, 2000.

The dissertation is devoted to the problems of effective realization growth of Ukrainian mining enterprises potential. Internal and external factors effecting the change of Ukrainian coal export volumes have been found out. Four groups of the state on the world market. Feasibility of both statistical and graphical analyses of foreign economic activity data as a multivariable system has been grounded. Approaches to the assessment of competing advantages of coal mining enterprises have been developed. The main provisions of the concept as well as methodical principles of the development of foreign economic activity at coal mining enterprises have been formulated. The regulatory mechanism of foreign economic activity at coal mining enterprises has also improved. The expediency of creation of a sectoral coal output exporters union has been grounded too. A mechanism of cooperation between sectoral coal output exporters and the subjects of foreign economic activity connected with them, has been proposed. Conclusions and suggestions received in the course of the research been used by the state enterprises "Coal Resources" when planning its export activity for the period of up to 2005. They are also reflected in the Programmer of coal output export development for 2000 worked out by Coal Board.

Key words: export potential, foreign business activity, coal enterprises, improvement of mechanism, effective realization.

Аннотация

Астапова И.А. Формирование факторов эффективной реализации экспортного потенциала угледобывающих предприятий Украины - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 - Экономика предприятия и организация производства. - Институт экономики промышленности НАН Украины, Донецк, 2000.

Диссертация посвящена проблемам повышения эффективности реализации экспортного потенциала угледобывающих предприятий Украины.

В процессе проведения исследования и разработок получены научные и практические результаты, направленные на повышение эффективности реализации экспортного потенциала угледобывающих предприятий Украины.

К теоретическим следует отнести такие результаты диссертационной работы:

в качестве основных факторов оценки конъюнктуры мирового рынка угля выделены четыре группы показателей, характеризующие состояние дел: в области международной торговли (объемы, структура, инвестиционная политика и др.); спроса на уголь (марочная структура и география потребления и т.п.); ценообразования (мировые цены, курсы валют и т.д.); производственно-технической деятельности;

определена группа специфических рисков, связанных с международной торговлей углем: производственный риск, маркетинговый риск, финансовый риск. Обоснован метод их учета в торговле.

К методическим следует отнести такие результаты диссертационной работы:

обоснована целесообразность применения статистических и графических методов обработки данных внешнеэкономической деятельности как многомерной системы и на этой основе осуществлен системный анализ эффективности внешнеэкономических

связей, позволивший спрогнозировать реальные экспортные возможности отрасли на мировом рынке угля;

разработаны подходы к определению конкурентных преимуществ угольных предприятий на основе сопоставления таких факторов как: марка добываемого угля, производственная мощность шахты, категория рентабельности, срок эксплуатации. Осуществлен выбор основных конкурентоспособных и экспортноориентированных предприятий угольной промышленности, как базы для дальнейшего формирования и развития экспортного сектора на отраслевом уровне;

сформулированы методические принципы развития внешнеэкономической деятельности на угледобывающих предприятиях;

разработана экономико-математическая модель определения конкурентоспособной цены экспортной угольной продукции на базе сопоставления издержек производства и мировых или технически возможных цен.

К практическим результатам диссертационной работы следует отнести такие:

выявлены внешние и внутренние факторы, влияющие на изменение объемов экспорта украинского угля, такие как: тенденции на рынках угля, возможности государственной поддержки, потребительские свойства угля и т.д.;

предложен механизм взаимодействия отраслевого Союза экспортеров угольной продукции и связанных с ним субъектов внешнеэкономической деятельности, рекомендованы схемы реализации экспортной продукции;

сформулированы основные положения концепции развития внешнеэкономической деятельности на угледобывающих предприятиях, усовершенствован механизм регулирования их внешнеэкономической деятельности.

разработаны оптимальные схемы внешнеэкономической деятельности угольных предприятий.

Выводы и предложения, полученные в результате исследования, использованы государственным предприятием "Укруглересурсы" при планировании экспортной деятельности на период до 2005 года, а также учтены в разработанной Минуглепромом Украины Программе развития экспорта угольной продукции из Украины на 1999-2000гг.

Ключевые слова: экспортный потенциал, внешнеэкономическая деятельность, угледобывающие предприятия, усовершенствование механизма, эффективная реализация.